

РОЗДІЛ 2.

ЦИВІЛЬНЕ, ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 340

DOI 10.31732/2708-339X-2023-07-45-50

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Сидор В.Д.,

*професор кафедри державно-правових дисциплін
Університету економіки та права «КРОК»
доктор юридичних наук, професор
e-mail: victoriasd@krok.edu.ua
ORSID0000-0002-1794-2577*

Василенко Є.В.,

*аспірант Університету економіки та права «КРОК»
e-mail: y.vasylenko@krok.edu.ua
ORSID 0000-0001-5969-1473*

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE OF RESPONSIBILITY FOR VIOLATIONS OF THE LEGISLATION ON THE PROTECTION OF ECONOMIC COMPETITION

Sydor V.D.,

*Professor of the Department of State and Legal Disciplines, doctor of legal sciences, professor
e-mail: victoriasd@krok.edu.ua
ORSID: 0000-0002-1794-2577*

Vasylenko Y.V.,

*PhD student of "KROK" University
e-mail: y.vasylenko@krok.edu.ua
ORSID: 0000-0001-5969-1473*

Анотація. В статті досліджується зародження та подальший розвиток національного законодавства про відповідальність в сфері економічної конкуренції в умовах пострадянських та світових тенденцій. Аналогічні процеси в тій чи іншій мірі відбувались в усіх экс-республіках колишнього Радянського Союзу, однак характерною рисою для України в цьому питанні є орієнтація на інтеграцію до Європейського Союзу. Обраний нашою країною курс впливає на всі економічні сфери та визначає напрямок законотворчої діяльності, спрямованої та імплементацію сучасних західноєвропейських стандартів регулювання економічної конкуренції в площину сучасної України. Шлях до європейської спільноти є багатоетапним, комплексним і вимагає покрокових законодавчих змін. Кожен наступний етап законотворення має поступово враховувати низку факторів, які безпосередньо впливають на сутність нормотворчих удосконалень. Зокрема, українське законодавство потребує вдосконалення в сфері зловживання монополієм (домінуючим) становищем, регулювання конкуренції, відповідальності за порушення конкурентійних норм за стандартами Європейського Союзу. Втім, кожен подальший крок на шляху законодавчих змін має враховувати поточний стан економічних процесів в Україні задля гармонійного впровадження таких змін в реальні ринкові відносини. Дана стаття висвітлює основні тенденції, які вплинули на становлення і наступний розвиток конкурентного законодавства в Україні. З метою розкриття проблематики дослідницька увага сфокусована на умовах функціонування ринкової економіки, актуальних для окремих історичних етапів розвитку, а також на інтеграційних викликах сучасності, які постали перед державою. Вдосконалення вітчизняного законодавства є ключовим інструментом розвитку інституту відповідальності за порушення в сфері конкурентних правовідносин. Стаття присвячена дослідженню сучасних тенденцій адаптації національного конкурентного законодавства з урахуванням національних інтересів країни. Проведений аналіз дозволяє сформулювати відповідні висновки щодо

подальших тенденції на шляху вдосконалення законодавчого регулювання в Україні відповідальності за різні види порушень сфері захисту економічної конкуренції.

Ключові слова: Антимонопольний комітет, штраф, конкуренція, порушення, відповідальність.

Формул: 0; **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 10

Abstract. The article examines the origin and further development of national legislation on responsibility in the field of economic competition in the conditions of post-Soviet and world trends. Similar processes took place to one degree or another in all ex-republics of the former Soviet Union, however, a characteristic feature of Ukraine in this matter is its focus on integration into the European Union. The course chosen by our country affects all economic spheres and determines the direction of law-making activities aimed at the implementation of modern Western European standards of regulation of economic competition in the plane of modern Ukraine. The path to the European community is multi-stage, complex and requires step-by-step legislative changes. Each subsequent stage of law-making must gradually take into account a number of factors that directly affects the essence of rule-making improvements. In particular, Ukrainian legislation needs improvement in the field of abuses of a monopoly (dominant) position, regulation of competition, responsibility for violation of competition norms according to the standards of the European Union. However, every further step on the path of legislative changes must pay attention to the current state of economic processes in Ukraine for the harmonious implementation of such changes in real market relations. This article highlights the main trends that influenced the formation and subsequent development of competition legislation. In order to reveal the problem, research attention is focused on the conditions of functioning of the market economy, which are relevant for certain historical stages, as well as on the integration challenges of modernity, which have appeared before the state. Improving domestic legislation is a key tool for the development of the institution of responsibility for violations in the field of competitive legal relations. The article is devoted to the study of modern trends in the adaptation of national competition legislation, including the national interests of the country. The conducted analysis allows us to formulate appropriate conclusions regarding further trends in the way of improving the legislative regulation in Ukraine of responsibility for various types of violations in the sphere of economic competition protection.

Keywords: Antimonopoly Committee, fine, competition, violation, liability

Formulas: 0; **fig.:** 0, **tabl.:** 0, **bibl.:** 10

Постановка проблеми. На сьогоднішній день національні інтереси України безпосередньо пов'язані з євроінтеграцією. Для реалізації даного завдання, одним із інструментів є дослідження інституту відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції та застосування прозорого механізму його функціонування на практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням окремих аспектів інституту відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції займалися ряд таких науковців, як: О.О. Бакалінська, Л.Р. Біла, П.С. Борцевич, В. В. Ліпинський, Ю.В. Журик, О.С. Каштанов, Н.М. Корчак, О.П. Рябченко, С.В. Шкляр, І.А. Шумило.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Майже всі питання стосовно відповідальності за порушення конкурентного законодавства аналізуються як юридична відповідальність в цілому, як така, що вже існує та настає за вчинення визначених видів порушень. Наразі актуальним є дослідження передумов становлення та розвитку інституту відповідальності за порушення

законодавства про захист економічної конкуренції та чинників, які впливали на його розвиток.

Формулювання цілей статті. З огляду на масштабність вище окресленої проблематики, в статті здійснено спробу виділити окремі тенденції розвитку інституту відповідальності за порушення конкурентного законодавства в умовах економічного становлення та розвитку України з періоду проголошення незалежності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна проголосила незалежність в серпні 1991 р. і слід констатувати, що першим десяти рокам розвитку незалежної України був притаманний економічний спад та інфляція, в той час як Україна робила перші кроки із запровадження ринкової економіки.

Свобода підприємницької діяльності була закріплена в статті 42 Конституції України, включаючи державне забезпечення захисту конкуренції у підприємницькій діяльності через намагання не допустити неправомірного обмеження конкуренції, недобросовісної конкуренції та зловживання монопольним становищем на ринку[1].

Формування та розвиток конкурентної політики в Україні було покладено після проголошення незалежності України – у лютому 1992 р., в той час, як в намаганнях створити ринкову економіку було прийнято основоположний Закон про конкуренцію, а сам Антимонопольний комітет України (АМКУ) створений у 1993 р. для забезпечення виконання та дотримання конкурентної політики.

Основоположний конкурентний Закон України «Про обмеження монополізації та попередження недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (далі – Закон N 2132-XII) [2] був прийнятий у час становлення державності в лютому 1992 р. разом з багатьма іншими законними та підзаконними нормативно-правовими актами, які мали забезпечити сталий розвиток приватній господарській діяльності та впровадити контроль за нею. Слід акцентувати, що цей закон приділяв увагу саме таким важливим життєдайним питанням, як дискримінація суб'єктів господарювання державними органами, зловживання монопольним становищем та методам «недобросовісної конкуренції», які суб'єкти господарювання застосовують один до одного. Крім того, закон включав положення про концентрацію та узгоджені дії, але вони були відображені поверхнево, що не сприяло їх розвитку.

Крім того, перші аспекти відповідальності за порушення конкурентного законодавства з'явилися саме у вказаному Законі N 2132-XII.

На нашу думку, доцільно зазначити, що обумовленість прийняття Закону N 2132-XII була зумовлена тим, що після розпаду Радянського Союзу держава була власником майже всіх основних фондів країни, а процес приватизації тільки практично починав свій рух, питання монополізму було дуже болючим та потребуючим законодавчого регулювання, що реально вбачається із Закону N 2132-XII.

У зазначених контекстах доцільно зауважити, що одне з перших

дисертаційних досліджень «Адміністративна а відповідальність за порушення антимонопольного законодавства в Україні» було здійснено Л.Р. Білою в 1996 р. [3] на базі Закону «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» який на даний час втратив чинність (охарактеризовано склади правопорушень, порядок притягнення до відповідальності, особливості правового Антимонопольного комітету України).

У своєму дисертаційному дослідженні, автор розглядав створення антимонопольного законодавства, як основу для підтримки конкуренції.

Можна погодитись, що антимонопольне законодавство, як таке, не могло і не потребувало розвитку в умовах соціалістичної системи, панування державної власності і адміністративно-командного диктату в суспільстві.

Як наслідок прийняття Законів «Про обмеження монополізації та попередження недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» та «Про Антимонопольний комітет України» поклато початок розвитку абсолютної нової галузі в українському законодавстві.

Положення Закону N 2132-XII, містили перелік порушень та чіткі розміри мінімальних та максимальних штрафів у грошовому еквіваленті за порушення діючого на той момент антимонопольного законодавства [2].

Слід акцентувати увагу, що серед основних порушень чинного на той момент антимонопольного законодавства можна виокремити такі як:

- Зловживання монопольним становищем на ринку;
- неправомірні угоди між підприємцями;
- дискримінація підприємців органами влади і управління;
- порушення строків подання інформації Антимонопольному комітету України і його територіальним управлінням або подання завідомо недостовірних даних.

У цьому сенсі слід зауважити що,

окрема увага в Законі N 2132-XII приділялася недобросовісній конкуренції, якій було присвячено окремий розділ.

У Законі N 2132-XII не йшлося про створення органу захисту конкуренції, а лише визначався статус та порядок створення такого державного органу.

Як вказувалося вище, Антимонопольний комітет України (АМКУ), як орган зі спеціальним статусом був створений законом, що набув чинності у 1993 р. (Закон України «Про Антимонопольний комітет України» далі – (Закон N 3659-XII) [4].

В свою чергу, у 1996 р. з урахуванням необхідності розвитку конкурентного законодавства та виокремлення багатьох аспектів в окремі Закони, положення про недобросовісну конкуренцію були окремо відображені Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (далі – Закон N 236/96-ВР [5].

Вказаний Закон N 236/96-ВР, на відміну від перше початкового Закону N 2132-XII, розширив поняття недобросовісної конкуренції та визначив санкції за порушення будь-яких вчинених дій суб'єктів господарювання у недобросовісній конкуренції, що протирічать загальноприйнятим звичаям у господарській діяльності.

З моменту прийняття першого Закону N 2132-XII в антимонопольному законодавстві, інститут адміністративної відповідальності зазнав суттєвих змін.

Доречно звернути увагу, що навіть в порівнянні з аналізом, який був проведений Білою Л.Р, значно розширилась сфера цього виду юридичної відповідальності, зростає кількість адміністративно – юрисдикційних органів, з'явилися нові види адміністративних стягнень, які знайшли своє відображення в окремих Законах, що регулюють антимонопольне законодавство та Кодексі України про адміністративні правопорушення [6].

У 2001 р. невідповідність закону про конкуренцію N 2132-XII. стала досить очевидною та нагальною для того, щоб зу-

мовити його скасування та спричинити необхідність прийняття існуючого Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі – Закон № 2210-III) [7].

Однією з передумов розподілу економічної та недобросовісної конкуренції в окремі закони, було забезпечення на законодавчому рівні ефективної діяльності Антимонопольного комітету України в частині його повноважень по накладенню штрафів за окремі порушення законодавства у сфері захисту економічної конкуренції та у справах про недобросовісну конкуренцію, а також визначення прозорого та дієвого механізму притягнення порушників до відповідальності.

Закон № 2210-III виокремив економічну конкуренцію, як окрему складову конкурентного законодавства та відповідно, визначив санкції за порушення економічної конкуренції.

Сучасне Конкурентне законодавство України створене та впроваджене на основі конкурентних законів європейських країн, а його імплементація та впровадження є відображенням прикладених зусиль України, ціллю яких є входження у західні ринки. Зокрема, Україна має на меті долучитися до Європейської Спільноти, а однією із заповорок такого приєднання є впровадження діючої, ефективної та прозорої системи конкурентного законодавства.

У даному контексті, на нашу думку, досить позитивним є те що, Закон № 2210-III, що набрав чинності у навесні 2002 р., розроблений за зразками конкурентних законів європейських країн та відображає інтерес України до інтеграції в європейські ринки.

Невідворотність європейського цивілізаційного вибору зумовила глобальні зміни в різних сферах правової системи України, що в свою чергу відображає мету вступу до Світової організації торгівлі та, як наслідок, до Європейського Союзу.

В порівнянні з порушеннями та відповідальністю, закріпленими в Законі N 2132-XII, відповідальність та, відповідно, порушення, за які настає така

відповідальність, визначені Законом № 2210-III, набули модернізації з урахуванням європейських стандартів та практики.

Так, Законом № 2210-III значно розширено перелік порушень законодавства про захист економічної конкуренції та впроваджено абсолютно новий підхід до визначення розміру санкцій за такі порушення.

Безумовно, вдосконалення інституту відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції є наслідком сталого розвитку конкуренції в Україні в цілому та приведення чинного законодавства до вимог Європейського Союзу в частині конкурентного законодавства [10].

Як наслідок, склади правопорушень у сфері економічної конкуренції та розміри штрафів, що накладаються за їх вчинення, відповідають європейським практикам та високим міжнародним стандартами.

Як справедливо зазначає в своїй науковій праці В. В. Ліпінський, для подальшого підвищення ступеня ефективності застосування конкурентного законодавства слід виходити з того, що положення конкурентного законодавства про санкції за його порушення нерозривно пов'язані з його цілями. З вказаного можна дійти висновку, що будь-яка застосована санкція має бути направлена на недопущення обмеження монополізму в господарській діяльності, захист та підтримку економічної конкуренції, для забезпечення прозорого та ефективного функціонування економіки України на основі розвитку стійких та ефективних конкурентних відносин [8].

Також для оптимізації розуміння принципу верховенства права в частині вимоги щодо пропорційності санкцій за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, В.В. Ліпінський зазначає, що крім виняткових обставин, в результаті застосування санкцій конкурентного законодавства суб'єкти господарювання мають бути спроможні вести подальшу підприємницьку діяльність та відповідно конкурувати на товарних ринках за справедливих умов. Наведене визначає необхідність тлумачення

конкурентного законодавства у частині штрафів за правопорушення у сфері конкурентного законодавства так, щоб вплив та розмір штрафів на фінансовий стан суб'єктів господарювання не призводив до фактичного припинення їх підприємницької діяльності з реальним виведенням таких суб'єктів господарювання з товарного ринку.

Отже, виходячи з вище окресленого можна вважати, що зазначений В.В. Ліпінським «принцип співмірності» виду порушення, фінансового стану суб'єкта господарювання та потенційна вигода від вказаного порушення, має відобразитися в розмірі штрафу, який накладається регулятором.

Висновки. Можемо констатувати, що українське конкурентне законодавство у своєму розвитку має балансувати таким чином, щоб не заважати становленню і розвитку конкурентного ринку, але при цьому надійно та ефективно захистити учасників цього ринку від антиконкурентних узгоджених дій, недобросовісної конкурентної поведінки і руйнівного впливу монополій.

Результатом проголошення курсу на євроінтеграцію стало укладення 21.03.2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [9], Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, яка покладає на України низку зобов'язань щодо системного реформування законодавства, в тому числі, конкурентного.

На сьогодні національні інтереси України обумовлені, перш за все, подальшою інтеграцією України в європейське співтовариство. У зв'язку з цим подальша адаптація українського законодавства спрямована на впровадження найкращих європейських практик задля сприяння розвитку здорового конкурентного середовища, засад добросовісної та ефективної конкуренції, а також вдосконалення функціонування системи державних органів в сфері захисту конкуренції.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 3
2. Про обмеження монополізації та попередження недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18 лютого 1992 року N 2132-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 21, ст.296. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12#Text> (дата звернення: 30.01.2023).
3. Біла Л.Р. Адміністративна відповідальність за порушення антимонопольного законодавства в Україні, 1996. С. 1-10.
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року № 3659-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 50, ст.472.
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 36, ст.164.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122.
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст.64.
8. Липинський ВВ. Адміністративно-правові заходи відповідальності за порушення конкурентного законодавства: питання тлумачення: № 67 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право/. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250255> (дата звернення: 30.01.2023).
9. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яку ратифіковано: Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 40, ст.2021.
10. Directive (EU) 2019/1 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 to empower the competition authorities of the Member States to be more effective enforcers and to ensure the proper functioning of the internal market (PE/42/2018/REV/1). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0001> (дата звернення: 30.01.2023).

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine “Constitution of Ukraine”: of June 28. 1996 No 254k / 96-ВР. Known.. 1996. No 30. Art. 42.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “On limiting monopoly and preventing unfair competition in business activities”, February 18, 1992 No 2132-XII. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12#Text> (Accessed 30 January 2023).
3. Bila, L.R. (1996), *Administrativna vidpovidal'nist' za porushennya antimonopoly'nogo zakonodavstva Ukraini* [Administrative responsibility for violation of antimonopoly legislation in Ukraine], Kyiv, Ukraine/
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine “On the Anti-monopoly Committee of Ukraine”, November 26, 1993 No 2132-XII. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (Accessed 30 January 2023).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine “On Protection Against Unfair Competition”, June 7, 1996 No 236/96-VR. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/236/96-%D0%B2%D1%80?lang=uk#Text> (Accessed 30 January 2023).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1984), The Law of Ukraine “Administrative Violations Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10?lang=en#Text> (Accessed 30 January 2023).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine “On Protection of Economic Competition”, January 11, 2001 No 2210-III. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2210-14?lang=uk#Text> (Accessed 30 January 2023).
8. Lypynskiy, V.V. (2021), “ Administrative and legal measures of responsibility for violation of competition legislation: questions of interpretation ”, *Naukoviy visnik Uzgorodskogo nacional'nogo Universitetu, Series: Law*. Vol.67. available at: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250255> (Accessed 30 January 2023).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “Association Agreement between The European Union, the European Atomic Energy Community and its member states”, September 16, 2014 No № 1678-VII. available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/984_011?lang=uk (Accessed 30 January 2023).
Directive (EU) 2019/1 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 to empower the competition authorities of the Member States to be more effective enforcers and to ensure the proper functioning of the internal market (PE/42/2018/REV/1). available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0001> (Accessed 30 January 2023)

Стаття надійшла до друку 01.02.2023 року